

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะและความหมายของจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท

- 1.1 ลักษณะและความหมายของจิตสำนึก
- 1.2 ลักษณะและความหมายการมีส่วนร่วม
- 1.3 ลักษณะและความหมายของการพัฒนาชนบท
- 1.4 การส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ทฤษฎีจิตสำนึกและการออกแบบแนวคิดในการสร้างแบบวัด

- 2.1 โมเดลระดับขั้นของจิตสำนึกและลักษณะแต่ละด้าน
- 2.2 มาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ท

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการวัดจิตสำนึก

ตอนที่ 1 ลักษณะและความหมายของจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท

1.1 ลักษณะและความหมายของจิตสำนึก

การศึกษาจิตสำนึกเริ่มต้นเมื่อศตวรรษที่ 19 เรียกว่าเป็นศาสตร์แห่งจิตสำนึก โดยเนื้อหามุ่งเน้นไปที่ความตระหนัก (awareness) โดยใช้การวิเคราะห์และการพิจารณาความคิดตน (introspection) ในปัจจุบันนักจิตวิทยายอมรับจิตสำนึกในฐานะเป็นโครงสร้างทางความคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นการนำเสนอจากภายใน (Solso, 1991) จะเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ภายในและสิ่งแวดล้อมภายนอก (Zimbardo, 1979) “จิตสำนึก” (consciousness) เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยจะใช้แทนด้วยคำว่า “จิตสำนึก” หรือ “ความสำนึก” ซึ่งสองคำนี้จะให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน จะแตกต่างกันเพียงขอบเขตของคำเท่านั้น (ประเสริฐ กิติรัตน์กาล, 2532)

William (1992) ได้กล่าวถึง จิตสำนึก (consciousness) ว่าเป็นความตั้งใจต่อสิ่งหนึ่งมากกว่าสิ่งอื่นและมีความยินดี (welcomes) ปฏิเสธ (reject) หรือมีความมุ่งหมายที่จะเลือก (chooses) ขณะกำลังคิด ซึ่งเป็นความรู้สึกในตนเองที่มีเจตนา (intend) ในบางสิ่ง เช่น ฉันรู้ว่า... (I know...), ฉันเชื่อว่า...(I believe...), ฉันต้องการ...(I want...), ฉันตั้งใจที่จะ... (I intend to do...)

(James, 1983; Bechtel, 1988; Churechland, 1988) และเป็นรูปแบบของการแสดงออกทางจิตใจทั้งหมดในเวลาที่แตกต่างกัน (Braun, 1983)

อรุณี แสงเพ็ญ (2537) ได้สร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ให้ความหมายของ จิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติว่าหมายถึง ความรู้สึกตระหนัก รัก ห่วงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากนี้ จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ยังต้องประกอบด้วยระบบการคิด หรือค่านิยมที่จะสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรด้วยระบบคุณค่าทางสังคมและคุณค่าของการดำรงอยู่ของชีวิต

ราชบัณฑิตยสถาน (2532) ได้ให้ความหมายของ "จิตสำนึก" ในทางสังคมวิทยาว่า หมายถึง การรู้ตัวว่าตนเองมีอยู่ (self consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (social or group consciousness) ความสำนึกทางสังคมหรือความสำนึกสาธารณะ (public consciousness) คือ การรู้และคำนึงถึงสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกันและผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นกลุ่มเดียวกันก็ตาม การกำหนดกลุ่มสังคมหรือกลุ่มสาธารณะด้วยเกณฑ์ต่างๆ กัน ทำให้เกิดความสำนึกในกลุ่มต่างชนิดกัน เช่นเดียวกับ กาญจนา แก้วเทพ (2527) ได้กล่าวถึงความหมายของ "จิตสำนึก" ในทางสังคมวิทยาว่าหมายถึง การรู้ตัวว่าตนเองมีตัวตน (self consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (social or group consciousness) ขณะที่ จิตสำนึกทางสังคม (social consciousness) หรือจิตสำนึกทางสาธารณะ (public consciousness) คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน จิตสำนึกในความหมายเชิงสังคมศาสตร์ที่นำมาใช้ในงานวิจัยนั้นจะให้ความหมายในทางที่เป็น การอธิบายถึงสภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ (นิภา สุขพิทักษ์, 2536)

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับความหมายของ "จิตสำนึก" ในทางจิตวิทยาและในทางสังคมวิทยาพอสรุปได้ว่า จิตสำนึก (consciousness) คือ ลักษณะของจิตใจที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ ความคิด และความรู้สึกของคนเราต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้น แล้วมีความโน้มเอียงทางจิตใจที่ตระหนักหรือมีความสนใจตั้งใจที่จะเลือกปฏิบัติต่อสิ่งเร้าเหล่านั้นอย่างไร

1.2 ลักษณะและความหมายการมีส่วนร่วม

ติน ปรัชญาพฤทธิ (2531) ให้คำจำกัดความ "การมีส่วนร่วม" ว่าหมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลโดยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

ชื่นใจ บุชาธรรม (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวบริเวณชายหาดบางแสน จังหวัดชลบุรี ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วม” ว่าหมายถึง ความร่วมมือของประชาชนในอันที่จะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้เกิดจากความพอใจส่วนตนที่จะร่วมมือกับบุคคลอื่นในกลุ่มที่จะเกิดแนวทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2541) ได้กล่าวว่าความร่วมมือเป็นกุญแจสำคัญ (keystone) ของยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท โดยเฉพาะโครงการพัฒนาที่เน้นชุมชนเป็นฐานการพัฒนา (community-base development projects) ซึ่งสาระสำคัญสูงสุดของการทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้น ไม่ได้อยู่ที่การวิเคราะห์ตีความหมาย แต่อยู่ที่การลงมือปฏิบัติตามปรัชญาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ประกอบเหล่านี้คือความร่วมมือร่วมใจ (cooperation) การประสานงาน (coordination) ความรับผิดชอบร่วมกัน (responsibility) ความพยายามร่วมกัน (collective effort) ความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและกลมกลืนกัน (harmonious relations) การมีจิตใจมุ่งมั่นร่วมกันทำงาน (spirit of partnership) และการลงมือปฏิบัติดำเนินการร่วมกัน (action or implementation) และได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทสรุปได้ดังนี้

1. เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการแก้ไขปัญหา (people-centred management) กล่าวคือ เน้นบทบาทของประชาชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง
2. พัฒนาขีดความสามารถและสร้างพลังกลุ่มชุมชนให้เข้มแข็ง (people empowerment) “ช่วยให้เขาคิด” ไม่ใช่ “คิดให้เขา” และ “ช่วยให้เขาทำ” ไม่ใช่ “ทำให้เขา” (work with not work for) ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการพึ่งตนเองได้
3. พัฒนากระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน (people's participation) ได้แก่ การวิเคราะห์ การเสนอแนะ การวิจารณ์ การตรวจสอบอย่างเปิดเผย โปร่งใส ช่วยคิด แนะนำ ปรับปรุง เช่น การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานรัฐกับองค์กรประชาชน และการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เป็นต้น
4. การมีหุ้นส่วนในกระบวนการพัฒนาและการทำงานร่วมกัน (partnership) ผนึกกำลังความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ เช่น การแก้ไขปัญหาเสพติดจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับภาค และระดับท้องถิ่น องค์กรเอกชน และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากปัญหาเสพติด
5. การดำเนินโครงการและกิจกรรมร่วมกัน (performance) เช่น การสร้างผลงาน และการติดตามตรวจสอบประสิทธิผล ประสิทธิภาพของโครงการ เช่น ใช้งบประมาณน้อยแต่ได้

ผลงานมาก ไม่มีการสูญเสียค่า ทำได้อย่างประหยัด ใช้ทรัพยากรบุคคลน้อย คุ่มค่า และที่สำคัญ คือ แก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชนได้ และได้สรุปวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมแบ่งออกได้ 3 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมระดับท้องถิ่น (local level participation) การมีส่วนร่วมในระดับภูมิภาคหรือจังหวัด (regional or provincial) และการมีส่วนร่วมในระดับชาติ (national level participation)

Alastair (1982) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วย 3 มิติ ดังนี้ มิติที่หนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมว่าอะไรควรทำและควรทำอย่างไร มิติที่สอง คือ มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดจากการดำเนินงานและการประเมินผล

Chapin (1977) ได้เสนอเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม ได้กำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กรของชุมชนดังนี้

1. การมีความสนใจและร่วมประชุม
2. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
3. การเป็นสมาชิกและกรรมการ
4. การเป็นเจ้าของที่ปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) ได้ระบุถึงความแตกต่างระหว่างการร่วมมือกับการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องควบคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ คนอื่นที่เข้ามาพร้อมนั้น คือ เป็นการให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ชนบท ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา การดำเนินงานตามแผน และการติดตามประเมินผล

จากความหมายและลักษณะของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์กรทางสังคม เพื่อร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งในการเข้าร่วมกันทำกิจกรรมเหล่านั้นจะมีระดับการมีส่วนร่วมที่ต่างกันไป ตั้งแต่การเข้าร่วมรับฟังและเสนอความคิดเห็น จนกระทั่งถึงขั้นการเข้ามีส่วนร่วมที่แท้จริง นั่นคือ การลงมือปฏิบัติหรือการให้ความร่วมมือในทุกขั้นตอนของกระบวนการต่าง ๆ

1.3 ลักษณะและความหมายของการพัฒนาชนบท

แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาและการพัฒนาชนบท ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Batten (1959 อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษ ได้ให้ความหมายของคำว่า "พัฒนา" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าและเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันการพัฒนาไม่ได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชากรเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจ และเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

ธวัช มกรพงศ์ (2537) ได้ให้ความหมาย "การพัฒนาชนบท" หมายถึง ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตของกลุ่มบุคคลยากจนในชนบททั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และหมายความรวมถึงการกระจายผลพวงและประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาให้ถึงมือกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในชนบท กลุ่มบุคคลดังกล่าวรวมทั้งชาวนาที่มีที่ดินทำกินน้อย ผู้เช่า และผู้ที่ไม่มียึดที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

สนธยา พลศรี (2537) กล่าวว่า "การพัฒนาชนบท เป็นการนำกระบวนการการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มาใช้ในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวชนบททั้งในด้านกายภาพ คือ ร่างกาย และจิตใจ และสิ่งแวดล้อมของชาวชนบทไปสู่วิถีชีวิตอัน "พึงปรารถนา"

จากความหมายของการพัฒนาชนบทที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า "การพัฒนาชนบท" หมายถึง กระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือส่งเสริมประชาชนในชนบทในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ "จิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท" ว่าหมายถึง ความโน้มเอียงทางจิตใจว่าตนเองมีความตระหนัก หรือมีความตั้งใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือส่งเสริมในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

1.4 การส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย

ทบวงมหาวิทยาลัยได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย/สถาบันต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ ประเภทและลักษณะของกิจกรรมดังนี้คือ

1. เพื่อพัฒนาตัวนิสิตนักศึกษา
2. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรทั้งในด้านบำเพ็ญประโยชน์ ศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม กีฬาและสันทนาการกิจกรรม
3. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและรักษาไว้ซึ่งค่านิยมในตัวนิสิตนักศึกษาทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ
4. เพื่อให้นิสิตศึกษานำความรู้ทางด้านวิชาการและบริการไปสร้างสรรค์และพัฒนา สังคมให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านถาวรวัตถุและการดำเนินชีวิตของประชาชน และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างนิสิตนักศึกษา ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ตรงในสภาพที่เป็นจริงของสังคม อันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม มีจิตสำนึกที่ถูกต้องดีงามและตระหนักถึงความรับผิดชอบที่พึงมีต่อสังคม
6. เพื่อเสริมสร้างค่านิยมด้านความร่วมมือ สามัคคี รับผิดชอบ และเสียสละ เพื่อส่วนรวม ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักการวางแผน กำหนดวิธีการและขั้นตอนการทำงาน ร่วมกันเป็นหมู่คณะ
7. เพื่อส่งเสริมพละานามัย และพัฒนาบุคลิกภาพ
8. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย

เพื่อให้การส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาสอดคล้องตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับ อุดมศึกษาระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ตามนโยบายที่ว่า "สนับสนุนกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับสังคม โดยให้มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ชัดเจน" ซึ่งโครงการกิจกรรมนิสิตนักศึกษาที่ทบวงมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนมี 5 ประเภท (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2541) ได้แก่

1. โครงการด้านบำเพ็ญประโยชน์หรืออาสาพัฒนาชนบท
2. โครงการด้านศิลปวัฒนธรรม
3. โครงการด้านจริยธรรม
4. โครงการด้านการกีฬา

5. โครงการด้านสัมมนากิจกรรมนิสิต

การส่งเสริมกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของทบวงมหาวิทยาลัยจะเห็นได้ว่าในส่วน
ของโครงการด้านบำเพ็ญประโยชน์หรืออาสาพัฒนาชนบท จะเป็นด้านที่ทบวงมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญ
สำคัญอีกด้านหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการบำเพ็ญ
สาธารณประโยชน์ อาสาพัฒนาชนบท อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น
2. เพื่อให้ นิสิตนักศึกษาได้รับประสบการณ์โดยตรง อันก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
ในสภาพที่แท้จริงของสังคม ตลอดจนมีความสำนึกถึงความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมโดยเฉพาะสังคม
ชนบทเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว
3. เพื่อเสริมสร้างให้นิสิตนักศึกษามีความสามัคคี มีความรับผิดชอบและเสียสละ
เพื่อส่วนรวม ระหว่างนิสิตนักศึกษาร่วมสถาบันและต่างสถาบัน
4. เพื่อฝึกให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้นำที่มีความสามารถและเป็นผู้ตามที่ดี โดยรู้จักการ
ทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ รู้จักผ่อนปรนและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แก้ไขปัญหาและอุปสรรค
ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล ด้วยความรอบคอบและอดทน
5. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษา ประชาชน
และข้าราชการ
6. เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้ประชาชนในชนบทเห็นความสำคัญของการพัฒนา
รวมทั้งมีความคิดที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม
7. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของมหาวิทยาลัยและสถาบันในสังกัดทบวง
มหาวิทยาลัย

ลักษณะของกิจกรรมการพัฒนาชนบทของนิสิต

ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นโครงการด้านอาสาพัฒนาชนบท อนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธี ฯลฯ ทั้งนี้ รวมถึงโครงการ
ทั้งในขั้นการสำรวจและขั้นดำเนินการ โดยมีลักษณะงานที่ปฏิบัติได้แก่

1. ด้านการศึกษา เช่น สร้าง ซ่อมแซมอาคารเรียนและพัฒนาโรงเรียน สร้างสนาม
กีฬา จัดทำและสาธิตการจัดทำอุปกรณ์การศึกษา สาธิตและให้ความรู้ การจัดห้องสมุด ฯลฯ
2. ด้านสาธารณูปการ สร้างศาลาเอนกประสงค์ ถังเก็บน้ำฝน ขุดสระ ขุดบ่อน้ำ
พัฒนาปรับปรุงหมู่บ้าน และสาธารณสมบัติอื่น ๆ

3. ด้านคมนาคม เช่น การสร้าง ซ่อมสะพาน ถนน งานวางท่อระบายน้ำ
4. ด้านการเกษตร เช่น การสร้างฝาย การจัดระบบการส่งน้ำทางการเกษตร การส่งเสริม เผยแพร่ และสาธิตความรู้ทางการเกษตร สัตวแพทย์อาสา
5. ด้านสาธารณสุข เช่น การจัดชุดแพทย์เคลื่อนที่ ทันตแพทย์เคลื่อนที่ การให้บริการและคำแนะนำความรู้ด้านอนามัยและสาธารณสุขทั่วไป
6. ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า พัฒนาปรับปรุงอุทยาน ให้บริการความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง

รูปแบบของกิจกรรมการพัฒนาชนบท

กิจกรรมการพัฒนาชนบทเป็นการดำเนินโครงการในรูปแบบผสมผสานโดยมุ่งเน้นการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมควบคู่กับการสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ แต่ไม่เน้นการก่อสร้างถาวรวัตถุที่มีขนาดใหญ่ เนื่องจากมีงบประมาณจำกัด และต้องการกระจายโอกาสให้กับนิสิตนักศึกษาได้ร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมร่วมหลายสาขาวิชาชีพและหลายสถาบัน โดยมีสถาบันแห่งหนึ่งเป็นแกนกลาง สำหรับพื้นที่ในการดำเนินโครงการเน้นสังคมชนบทเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการหรือความเป็นเลิศทางวิชาการไปในสังคมชนบท ทั้งในด้านการศึกษากาสาธารณสุขและการเกษตร เช่น สอนหรือสาธิตแนะนำเรื่องการเลี้ยงสัตว์ การผสมพันธุ์ปลา การผสมเทียม การเพาะเห็ด การทำปุ๋ย ฯลฯ เพื่อให้ความรู้ด้านการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ การไปเผยแพร่บริการแก่ประชาชน ทางอ้อมได้แก่ เผยแพร่ให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ และให้หน่วยงานไปเผยแพร่ให้กับประชาชนอีกชั้นหนึ่ง

พื้นที่เป้าหมายและการประสานความร่วมมือ

ในการดำเนินโครงการ นิสิตนักศึกษาควรจะกำหนดพื้นที่เป้าหมายการปฏิบัติงาน โดยการสำรวจและกำหนดแผนปฏิบัติงานตามความต้องการของประชาชนในชนบท รวมทั้งจะจ้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและประชาชน โดยใช้หลัก 4 ประสาน ดังนี้

1. นิสิตนักศึกษา และอาจารย์
2. หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ
3. ประชาชนในท้องถิ่น
4. หน่วยงานภาคเอกชน (เพื่อขอความร่วมมือในด้านการบริจาคทรัพย์ สิ่งของ

และวัสดุตามความพร้อมและความสมัครใจ)

จากที่กล่าวมาการส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย พอสรุปรวมเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามบทบาทของนิสิต ดังนำเสนอในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามบทบาทของนิสิต

ลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามบทบาทของนิสิต
1. ติดตามข่าวสาร หรือศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท
2. ให้ความร่วมมือ และเสียสละเวลาหรือทรัพย์สินของเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชนบท
3. ร่วมสนทนา ปรีกษาหารือหรือร่วมประชุม เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท
4. เชิญชวน ประชาสัมพันธ์ให้คนอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชนบท
5. เป็นสมาชิกของชมรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท
6. ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับประชาชนในชนบท
7. ส่งเสริมอนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ให้กับประชาชนในชนบท
8. ร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับประชาชนในชนบท
9. ทำงานที่มีส่วนได้ช่วยเหลือและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทเมื่อจบการศึกษา

ตอนที่ 2 ทฤษฎีจิตสำนึกและกรอบแนวคิดในการสร้างแบบวัด

จากการศึกษาเอกสารทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก (กันยา สุวรรณแสง, 2540; Morgan และ King อ้างถึงใน สุชา จันทน์เอม, 2536; มลวิภา ทรวงุฒิศील, 2533; มุกดา ศรียงค์ และ วิจิตพาดิณี เจริญขวัญ, 2530) พบว่า กลุ่มนักจิตวิทยาที่ได้วิจัยและศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึก (conscious) นั้น มีอยู่ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) นำโดย Sigmund Freud เมื่อประมาณปี 1900 ซึ่งกลุ่มนี้มุ่งเน้นศึกษาในเรื่องจิตไร้สำนึก (unconscious) และกระบวนการปฏิบัติงานของจิตไร้สำนึก และถือเป็นแก่นสำคัญของกลุ่มนี้ โดยมีความเชื่อว่าจิตไร้สำนึกเป็นเหตุจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมแทบทุกอย่าง ส่วนจิตสำนึก (conscious) นั้น เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น การจะเข้าใจถึงบุคคลจะต้องศึกษาถึงจิตไร้สำนึกของเขาให้มากที่สุด โดยจะศึกษาจากความฝัน คำพูดที่เปลือยพูดออกมา การพูดขณะเมา หรือการแสดงออกโดยไม่รู้สึกรู้ตัว

2. กลุ่มโครงสร้างของจิต (Structuralism)

เป็นกลุ่มที่เรียกอีกอย่างว่า แนวทัศนะพินิจภายใน (Introspectionism) เนื่องจากนักจิตวิทยากลุ่มนี้ใช้วิธีพิจารณาภายใน นั่นคือ การพิจารณาความรู้สึก และความคิดของตนเอง โดยมีความเห็นว่าโครงสร้างของจิตนั้นประกอบด้วย

1. ความรู้สึก (Feeling)
2. การสัมผัสรู้ (Sensation)
3. มโนภาพ (Image)

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องของ จิตสำนึก (consciousness) ของนักจิตวิทยาของทั้งสองกลุ่ม จะเห็นได้ว่า มีจุดมุ่งหมายและประเด็นที่ใช้ในการศึกษาที่ต่างกัน กล่าวคือ นักจิตวิทยากลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) จะให้ความสำคัญและมุ่งเน้นที่จะศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในส่วนของจิตใต้สำนึก (Subconsciousness) ส่วนนักจิตวิทยากลุ่มโครงสร้างของจิต (Structuralism) จะให้ความสำคัญและมุ่งเน้นศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในส่วนของจิตสำนึก (consciousness) แต่ในส่วนความหมายของจิตสำนึกนั้น พบว่า มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เป็นคุณลักษณะภายในที่เป็นสภาพของจิตที่รู้ตัวว่าตนกำลังรู้สึกนึกคิดอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ยึดแนวทางการสร้างแบบวัดตามแนวคิดและทฤษฎีของนักจิตวิทยากลุ่มโครงสร้างของจิตเป็นหลัก เพราะเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกซึ่งสอดคล้องกับการสร้างและพัฒนาแบบวัดจิตสำนึกในครั้งนี้ นักจิตวิทยากลุ่มนี้มีต้นกำเนิดทางความคิดเกิดขึ้นที่ประเทศเยอรมัน เมื่อ ค.ศ. 1879 มีรากฐานแนวความคิดจากนักปรัชญาที่สำคัญ 3 คน คือ

1. คำอธิบายของ Plato ที่ว่ามนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มนุษย์ประกอบด้วยจิตใจ (mind) ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้างแนวความคิด (idea)
2. แนวความคิดของ Aristotle ในเรื่องชีวิตจิตใจ (mental life)
3. คำอธิบายของ Descartes ในเรื่องความสัมพันธ์ของร่างกาย (body) กับจิตใจ (mind) ว่ามนุษย์ประกอบขึ้นด้วยร่างกายและจิตใจ ทั้งสองส่วนที่เกี่ยวข้องกันว่าจิตสร้างภาพพจน์จากการทำงานของร่างกาย การทำงานตามแนวความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจ จากแนวความคิดที่กล่าวมาทำให้เกิดลัทธิสัมพันธนิยม (associationism) ขึ้น และต่อมาก็คือ จิตวิทยากลุ่ม structuralism เนื่องจากกลุ่มนี้ ใช้วิธีการตรวจสอบภายใน (introspection) หรือการพิจารณาความรู้สึก ความคิดของตนเอง บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้ได้แก่ Wilhelm Wundt และ Edward Bradford Titchner นักจิตวิทยากลุ่มนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญของจิตที่เรียกว่าจิตสำนึก (The contents of consciousness) โดยเฉพาะเท่านั้น กลุ่มนี้เชื่อว่าโครงสร้างของจิตประกอบด้วยจิตธาตุ (mental

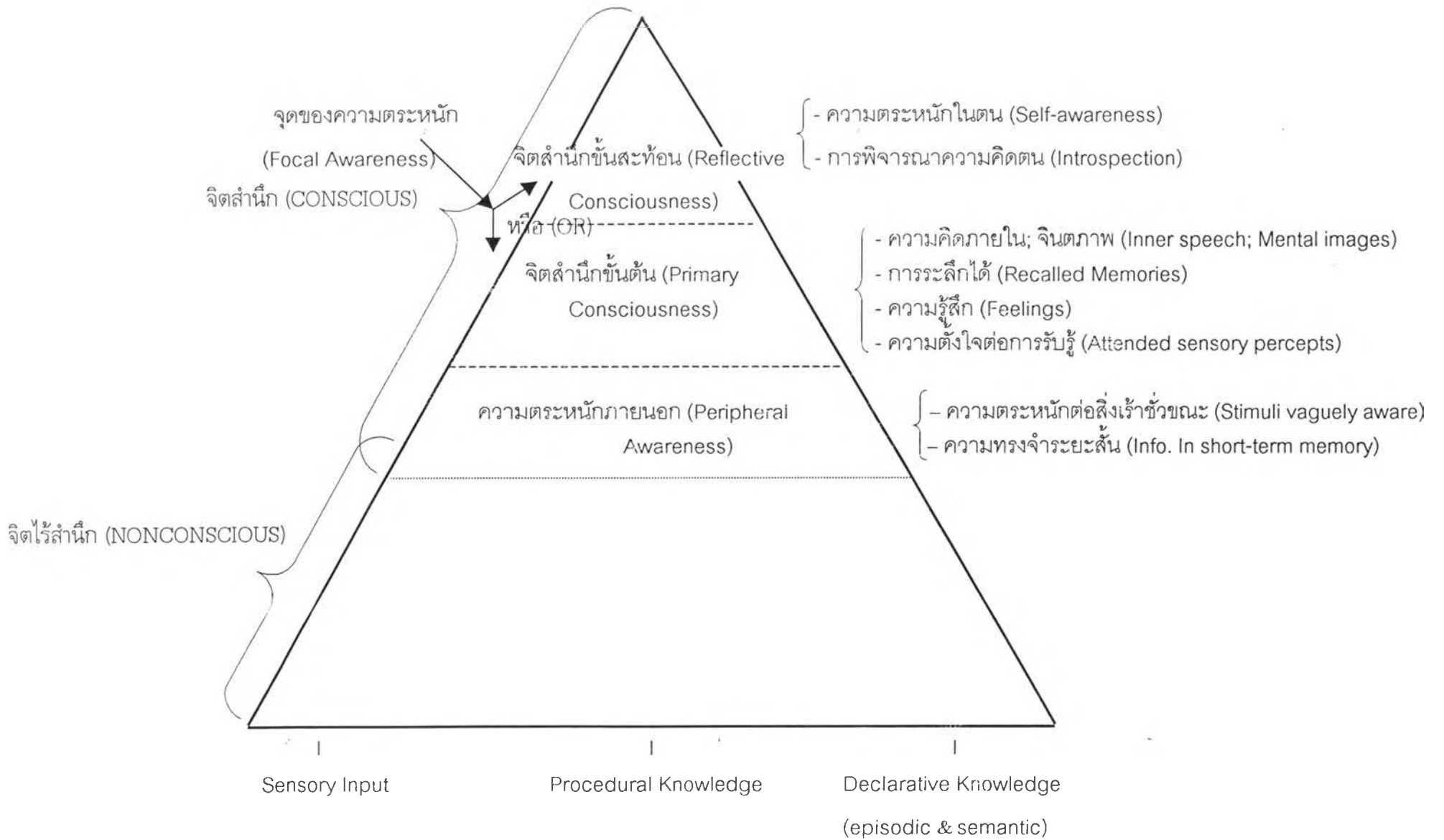
elements) ซึ่งประกอบด้วยธาตุ 2 ชนิด คือ การรับสัมผัส (sensation) กับความรู้สึก (feeling) ภายหลัง Titchner ได้เพิ่มขึ้นมาอีกอย่างคือ จินตนาการหรือภาพจิต จินตภาพหรือมโนภาพ (image) เมื่อทั้งสามสิ่งนี้มาสัมพันธ์กันภายใต้สถานการณ์แวดล้อมที่เหมาะสม คือ ก่อให้เกิดจิตรูปผสมขึ้น เช่น ความคิด (thinking) อารมณ์ (emotion) ความจำ (memory) การหาเหตุผล หรือ สาเหตุ (reasoning) เป็นต้น ซึ่งจิตสำนึกจะมีกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ

- ก. ขั้นการรับรู้ (cognition)
- ข. ขั้นเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ (affection or feeling)
- ค. ขั้นแนวโน้มของการแสดงพฤติกรรม (conation or willing)

ตัวอย่างเช่น บุคคลหนึ่งกำลังเดินผ่านโรงภาพยนตร์ บังเอิญมองเห็นภาพโปสเตอร์ หรือภาพตัวอย่างของภาพยนตร์ดีไวท์ที่บอร์ด (แสดงว่าบุคคลกำลังอยู่ในขั้นการรับรู้) จึงเดินเข้าไปดูแล้วเกิดความชอบใจ (แสดงว่าบุคคลกำลังอยู่ในขั้นเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์) ในที่สุดจึงตกลงใจที่จะซื้อตั๋วเพื่อเข้าชมภาพยนตร์ (บุคคลอยู่ในขั้นแสดงพฤติกรรมหรือทำให้เป็นไปตามเจตนาอารมณ์) (มลธิภา ทรงวุฒิศิล, 2535)

2.1 โมเดลระดับขั้นของจิตสำนึกและลักษณะแต่ละด้าน

ในการสร้างและพัฒนาแบบวัดจิตสำนึก ผู้วิจัยได้ใช้โมเดลการแบ่งระดับขั้นจิตสำนึกของ Kihlstrom (1984) ซึ่งเป็นการแบ่งแยกจิตสำนึกโดยมีพื้นฐานมาจากวิธีสังเกตการพิจารณาความคิดตน (combination of introspection) ทฤษฎีทางจิตวิทยาและงานวิจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง ดังแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 โมเดลระดับจิตสำนึกของ Kihlstrom, J.F. (1984)

จากแผนภาพที่ 2.1 และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะจิตสำนึกทั้ง 8 ด้านของโมเดล มีรายละเอียดดังนี้

1. จิตสำนึกชั้นความตระหนักรายนอก (peripheral awareness)

จิตสำนึกชั้นความตระหนักรายนอก เมื่อพิจารณาจากโมเดลพบว่า เป็นจิตสำนึกชั้นต่ำสุด และยังไม่ถือว่าเป็นความตระหนัก (awareness) ที่เด่นชัด ลักษณะของจิตสำนึกชั้นนี้ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ

1.1 ความทรงจำระยะสั้น (Info. In short-term memory) ได้แก่ เหตุการณ์ที่เราเคยตระหนักเมื่อไม่นานนี้ และเหตุการณ์เหล่านั้นยังคงอยู่ในความทรงจำเป็นครั้งคราว ซึ่งเราพอจะเกิดความตระหนักได้ในบางขณะ (William, 1992)

ความทรงจำระยะสั้น หรือ STM เป็นความทรงจำหลังจากที่เกิดการรับรู้สิ่งเร้านั้น ได้รับการตีความจนเกิดการรับรู้แล้วก็จะอยู่ในความทรงจำระยะสั้น เป็นการจำชั่วคราว หรือเพียงชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น และเป็นข้อมูลที่เรากำลังตั้งใจจดจ่ออยู่ เรากำลังแปรเปลี่ยนข้อมูลนั้น เรากำลังทวนซ้ำให้กับตัวเองอยู่ เป็นข้อมูลจำนวนเล็กน้อยที่เราเก็บไว้ในลักษณะเตรียมพร้อมที่จะใช้ (active state) บางครั้งเรียกว่าความจำขณะทำงาน (working memory) เพราะเป็นความจำในสิ่งที่เรากำลังใช้เท่านั้น นักจิตวิทยาพบว่า ความจำระยะสั้นส่วนมากจะอยู่ในราว 30 วินาที (นิรมล ชยุติสาหกิจ, 2531; มลวิภา ทรงวุฒิสีล, 2533) เช่น การจำหมายเลขโทรศัพท์ที่เราเปิดจากสมุดโทรศัพท์ หลังจากที่เราหาเบอร์โทรได้แล้วเราก็ปิดสมุดโทรศัพท์ หมายเลขโทรศัพท์จะเข้าสู่ความทรงจำระยะสั้นของเรา เราสามารถหมุนเบอร์โทรศัพท์นั้นได้ พอหมุนเสร็จเราก็อาจจะจำหมายเลขโทรศัพท์นั้นไม่ถูก หรือเราได้รับการแนะนำชื่อคนหลายคน ซึ่งเรามีแนวโน้มที่จะลืมชื่อคนที่เพิ่งได้ยิน ในขณะที่ชื่อของคนหลัง ๆ เรามักจะจำได้ หรือเปรียบได้กับตะกร้าสำหรับบรรจุของที่ส่งเข้ามา นั่นคือ จดหมายและข้อความที่ส่งมาจากที่ต่าง ๆ จะต้องถูกใส่ไว้ในลิ้นชัก และต่อจากนั้นกระดาษประเภทต่าง ๆ อาจถูกเหวี่ยงลงถังขยะทิ้งไป นั่นคือเราไม่ได้ใช้ความทรงจำนี้จึงทำให้ลืมเลือนไป

1.2 ความตระหนักต่อสิ่งเร้าชั่วขณะ (stimuli vaguely aware) เช่น ในขณะที่เราขับรถไปตามท้องถนน สิ่งเร้าที่เรามองเห็น เช่น ถนน รถคันอื่น ๆ วัตถุต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งเสียงที่เราได้ยิน แต่ไม่ได้ใส่ใจกับเสียงมากนัก เป็นต้น (William, 1992)

2. จิตสำนึกขั้นต้น (primary consciousness)

จิตสำนึกขั้นต้นเป็นขั้นที่ความตระหนัก (awareness) ต่อสิ่งต่าง ๆ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นความโน้มเอียงของจิตใจที่เกี่ยวกับการรับรู้ (percepts) ความรู้สึก (feelings) ความคิด (thoughts) ความทรงจำ (memories) นั่นคือ เกิดการตอบสนอง (response) ของตน รวมทั้งความ

ทรงจำที่เกิดขึ้น จินตนาการ (images) ความฝัน (dreams) และความเพ้อฝัน (daydreams) นั่นคือ เราจะถูกทำให้คิดให้รู้สึก เป็นการแสดงออกทางความคิดต่อวัตถุหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายนอก เช่น เรานึกถึงลักษณะอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่เคยเกิดกับเรา เป็นต้น (William, 1992) และจากโมเดลระดับจิตสำนึกในแผนภาพที่ 2.1 จิตสำนึกขั้นต้นประกอบด้วย 4 ด้าน ซึ่งลักษณะและความหมายในแต่ละด้านมีดังนี้ คือ

2.1 ความตั้งใจจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส (attended sensory percepts)

ความตั้งใจ (attended) คือ สภาพจิตที่มีความปรารถนาและจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น มีความชัดเจนและแจ่มชัดมากกว่าสิ่งอื่นในขณะเดียวกัน และอยู่ภายใต้การควบคุมของความคิดเป็นระดับความเข้มและเป็นส่วนประกอบสำคัญของจิตสำนึก และยังหมายความรวมถึงการยกเลิกความสนใจจากสิ่งอื่น ๆ ไปยังสิ่งที่เราสนใจ (Haberland, 1997) การรับรู้สิ่งใดก็ตามถ้าหากว่ามีความสนใจหรือตั้งใจที่จะรับรู้ก็ย่อมรับรู้สิ่งนั้นก่อน ในบางครั้งเราได้ยินเสียงแต่เราก็ไม่ได้รับรู้ว่าเป็นเรื่องอะไร เพราะเราไม่ได้ให้ความสนใจหรือตั้งใจฟัง เพราะบุคคลจะเลือกรับรู้สิ่งเร้าเฉพาะที่ตั้งใจและความพร้อม ความสนใจ และความต้องการของผู้ที่จะรับรู้ (กันยา สุวรรณแสง, 2540) ความต้องการย่อมก่อให้เกิดความใส่ใจต่อการรับรู้สิ่งเร้าเฉพาะความต้องการและความปรารถนา (need and desiration) เป็นความรู้สึกที่แอบแฝงอยู่ในใจ เมื่อบุคคลกำลังรับรู้สิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาจะแปลความหมายของสิ่งเร้านั้นสอดคล้องกับความต้องการของเขา เช่น คนที่กำลังหิวจัด เมื่อได้กลิ่นอะไรโชยเข้าจมูกก็จะแปลความหมายของกลิ่นนั้นเป็นกลิ่นอาหาร (วิมาพร มาพบสุข, 2540) ความตั้งใจ จึงจัดเป็นลักษณะหนึ่งที่สำคัญและมองเห็นได้ชัดเจนของการรับรู้ในขณะใดขณะหนึ่ง เมื่อบุคคลใดมีความตั้งใจก็หมายถึงว่า บุคคลนั้นได้เลือกสิ่งที่เขาได้มุ่งความสนใจแล้ว ความตั้งใจโดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งเป็นความตั้งใจทางด้านการใช้ประสาทสัมผัส (sensory attention) และการตั้งใจทางด้านความคิดหรือสติปัญญา (intellectual attention) (จรรยา สุวรรณทัต, 2535) นอกจากนี้ ความตั้งใจในลักษณะการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ

1. การตั้งใจแบบเกิดขึ้นเองโดยไม่ได้สมัครใจ (involuntary attention) ได้แก่ การที่บุคคลไม่ต้องแสดงความพยายามแต่อย่างใดในการให้ความตั้งใจ เช่น ขณะที่เราอ่านหนังสืออยู่แล้วเกิดได้ยินเสียงดังลั่นภายนอก ทำให้เราเกิดความเอาใจใส่และตั้งใจต่อเสียงนั้นทันที

2. การตั้งใจที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจ (voluntary attention) การตั้งใจแบบนี้ต้องการความพยายามหรือแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ตั้งใจที่จะทำให้งานออกมาดีที่สุดในขณะที่ความเครียดมักจะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย บางครั้งก็มีความขัดแย้งทางจิตใจเกิดขึ้น เช่น เบื่อหน่าย

3. การตั้งใจแบบทำเป็นนิสัย (habitual attention) จะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ตั้งใจได้มีการปฏิบัติในเรื่องนั้นมานานแล้ว จนเป็นผลให้เกิดการกระทำเป็นนิสัยเคยชิน เช่นคนที่ทำอะไรโดยละเอียดรอบคอบ เพราะเกิดจากการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก

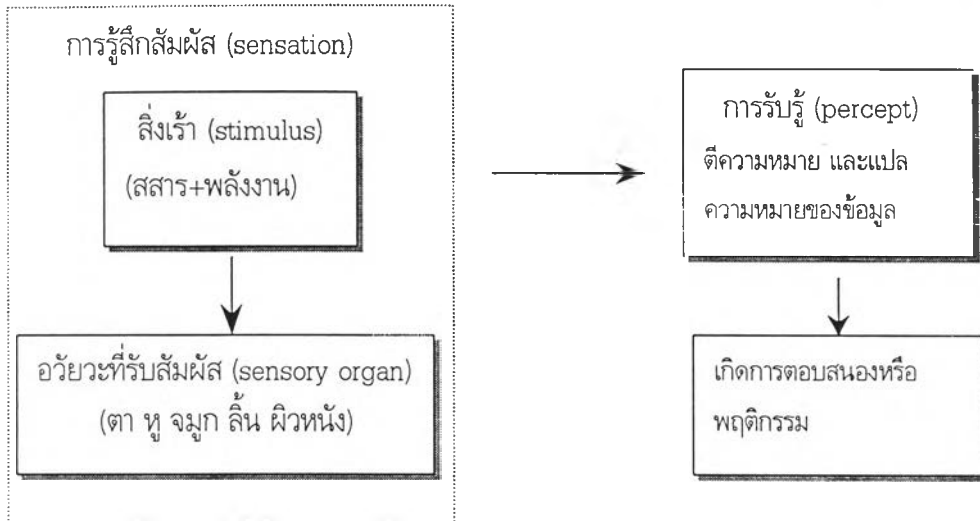
สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจมี 2 ประเภท (Morgan, 1971) คือ

1. อิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความเข้มและขนาดสิ่งเร้า (intensively and size) การทำซ้ำ ๆ (repetition) สิ่งตรงข้ามกัน (contrast) และการเคลื่อนไหว (movement)
2. อิทธิพลจากปัจจัยภายใน ได้แก่ แรงจูงใจ (motive) ความคาดหวัง (expectancy) เนื่องจากความตั้งใจและความสนใจ (interest) มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือความตั้งใจจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าที่มากระตุ้น ความสนใจและความตั้งใจของบุคคลย่อมเป็นตัวกำหนดสิ่งที่บุคคลจะรับรู้

Barak (1981) ได้เสนอกระบวนการของความสนใจไว้ 4 ขั้นตอนคือ

1. กิจกรรมและประสบการณ์ที่ต่างกันของแต่ละบุคคล
2. ความสำเร็จและความพึงพอใจจากประสบการณ์
3. กระบวนการคิดภายใน ประกอบด้วย ความสามารถตามการรับรู้ของตน
ความสำเร็จและความพึงพอใจตามที่ตนคาดหวัง
4. การเกิดความสนใจในกิจกรรมหรือประสบการณ์นั้น ๆ

การรับรู้ (percepts) เป็นกระบวนการแปลความหมายจากการสัมผัสกับสิ่งเร้า (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2532) เป็นการตีความหมายจากสิ่งที่ประสาทสัมผัสของร่างกายไปสัมผัสกับสิ่งเร้าภายนอก ร่างกาย ซึ่งผู้รับรู้จะต้องมีประสบการณ์ในอดีตจึงจะเกิดการรับรู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร (Garrison และ Magoon, 1970) มีรูปร่างอย่างไร อยู่ทิศใด ไกลกว่าเรามากน้อยแค่ไหน (สุชา จันทน์เอม, 2531) การรับรู้เป็นสิ่งที่เลือก (perception is selective) เพราะในขณะที่ใดขณะหนึ่งเราไม่ได้รับรู้ไปหมดทุกอย่าง แต่เราเลือกรับรู้สิ่งเร้าเป็นบางอย่าง (วัชรวิ ทรัพย์มี, 2531) ในการรับสัมผัสจากสิ่งเร้าของร่างกาย ยกตัวอย่างเช่น ตามองเห็นภาพ จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ผิวหนังรับสัมผัส ฯลฯ ในกระบวนการรับรู้จะประกอบด้วยขั้นตอน คือ สิ่งเร้า การสัมผัส การใช้ประสบการณ์เดิมและการแปลความหมาย (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2523) นั่นคือการรับรู้จะประกอบด้วย การรู้สึกจากการสัมผัส (sensation) และการรับรู้ต่อเนื่องกัน (Huffman, 1991) ดังแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 กระบวนการรับรู้ของ Huffman

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้มีดังนี้ (วัชรีย์ ทรัพย์มี, 2531)

องค์ประกอบจากสิ่งเร้า ได้แก่ 1. ความเข้มและขนาด (intensity and size) นั่นคือความเข้มมาก เราจะเกิดการรับรู้ได้ดีกว่าสิ่งเร้าที่มีความเข้มน้อย 2. ความผิดแผกกัน (contrast) ขณะที่เราสนใจในสิ่งหนึ่งอยู่เรามักจะหันไปสนใจสิ่งเร้าใหม่ที่แทรกเข้ามา 3. การกระทำซ้ำ ๆ และ 4. การเคลื่อนไหว

องค์ประกอบอันเนื่องจากบุคคล ได้แก่ 1. ความสนใจ (interest) 2. ความคาดหวัง (set or expectancy) 3. ความต้องการ (need) ในสิ่งนั้น และ 4. การเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการรับรู้ (perception) และการรู้สึกสัมผัส (sensation) มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การรู้สึกสัมผัสเป็นปฏิกิริยาขั้นแรกเริ่ม เป็นส่วนย่อยของการรับรู้ มีลักษณะง่ายตรงไปตรงมาและมีความหมายน้อยกว่าการรับรู้ ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของการเรียนรู้ ประสบการณ์ แรงจูงใจและอารมณ์ การรู้สึกสัมผัสจึงหมายถึงการกระตุ้นอวัยวะรับความรู้สึก ทำให้เกิดกระแสประสาทไปตามระบบประสาทขึ้นสู่สมอง ส่วนการรับรู้เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมตั้งแต่ความรู้สึก ไปจนถึงการแปลความหมาย เป็นการตระหนักรู้เหตุการณ์หรือคุณสมบัติ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวด้วยอวัยวะรับความรู้สึก ทั้งนี้โดยประสบการณ์ แรงจูงใจ อารมณ์ ฯลฯ ที่ได้สะสมอยู่ในตัวบุคคลนับตั้งแต่เกิดเข้ามามีอิทธิพลร่วมด้วย (วัชรีย์ นพเกตุ, 2535) ซึ่งสอดคล้องกับ ไพบูลย์ เทวรักษ์ (2537) ที่กล่าวว่า การรับรู้เป็นการตีความสิ่งเร้าจากการรับสัมผัสของอวัยวะสัมผัสต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมหรือการเรียนรู้และการคิด

ในทางสังคมวิทยา การรับรู้ทางสังคม (social perception) เป็นการรับรู้ของบุคคล ต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การรับรู้บุคคลและการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม เช่น นาย ก. เป็นคนสุภาพอ่อนโยน มีน้ำใจและเป็นผู้ที่มีฐานะทางสังคมดีกว่านาย ข. เป็นการรับรู้บุคคล ส่วนการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม เช่น จากการสังเกตลักษณะท่าทาง อายุ เพศ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง ตลอดจนคำพูดที่ได้ต่อกันของคน 2 คนทำให้เราคาดการณ์ได้ว่า คนทั้งสองคนจะร่วมเดินทางไปด้วยกันโดยนัดหมายมาพบกันที่สถานี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทาง ตลอดจนความสัมพันธ์และเหตุการณ์ที่ดำเนินไประหว่างนาย ก. และนาย ข.เป็นการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม (รัจวี นพเกตุ, 2539)

2.2 ความรู้สึก (feelings)

คำว่า “ความรู้สึก (feeling) หรืออารมณ์” (emotion) อาจใช้แทนกันได้ แต่โดยทั่วไปคำว่า “ความรู้สึก” จะหมายถึงประสบการณ์ของอารมณ์เพียงชนิดเดียวเท่านั้น ส่วนคำว่า “อารมณ์” จะใช้ในความหมายที่กว้างกว่า อารมณ์ (emotion) จะหมายถึงความรู้สึก (feeling) ต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ ตื่นเต้น ชิงชัง ฯลฯ อารมณ์ที่แสดงออกทั่วไป เช่น ดีใจ เจ็บปวด กลัว ชอบ เป็นต้น (มลวิภา ทรงวุฒิสีล, 2535; สุชา จันทน์เอม, 2536) และอารมณ์จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ

1. องค์ประกอบด้านสรีระ (Physiological dimension) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางร่างกายที่เกิดควบคู่ไปกับปฏิกิริยาทางอารมณ์ เช่น ชีพจรเต้นแรงขึ้น หรือเหงื่อโทรมร่างกายหรือใบหน้าร้อนผ่าว
2. องค์ประกอบทางด้านการนึกคิด (cognitive dimension) หมายถึง การมีปฏิกิริยาทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นต่อสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่และเกิดอารมณ์ขึ้นมา
3. องค์ประกอบทางด้านการมีประสบการณ์ (experiential dimension) หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งจะมีความหมายแตกต่างกันไป

2.3 การระลึกได้ (recalled memories)

การระลึกได้หมายถึงการที่บุคคลสามารถสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ จากความจำโดยไม่มีเหตุการณ์นั้นปรากฏตรงหน้า ตัวอย่างเช่น ถ้าเราสามารถบอกที่อยู่ของเพื่อนได้หลังจากที่เราเคยทราบมาแล้ว แสดงว่าเราสามารถระลึกที่อยู่ของเพื่อนได้ การบรรยายรูปร่างหน้าตาของคนร้ายให้ตำรวจฟัง การใช้ข้อสอบอัตนัยเพื่อวัดการเรียนรู้ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการวัดการระลึกได้ (จิราภา เต็งไทรรัตน์, 2542) หรือการท่องบทอาขยานที่เคยจำได้แล้ว การเล่าถึงประสบการณ์จากการทำนาจรสถานที่ต่าง ๆ ให้คนอื่นฟัง (สุชา จันทน์เอม, 2531) การระลึกได้ต้องอาศัยการสร้างเหตุการณ์จากความทรงจำ

เป็นการฟื้นความทรงจำจากสิ่งของบุคคล หรือเหตุการณ์ที่ตนเคยพบมาในอดีต ด้วยการเรียกสิ่งที่อยู่ในความจำเก่าให้กลับคืนมาด้วยการนึกเอง (วิภาพร มาพบสุข, 2540)

2.4 รู้คิดภายใน ; จินตภาพ (inner speech ; mental images)

รู้คิดภายใน (inner speech) เป็นการใช้ความคิดในคนเรา เป็นขั้นที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เช่น การรู้จักแยกแยะลำดับขั้นของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นการรวมกันระหว่างความคิดและภาษา เพื่อที่จะนำไปสื่อสารกับคนอื่นต่อไป (Vygotsky อ้างถึงใน มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์, 2531)

จินตภาพ (images) คือ ภาพในความนึกคิดที่ออกมาจากการสะสมรับรู้ของประสาททั้ง 5 เช่น เมื่อคนเรานึกถึงห้องที่เคยเห็นมาเราสามารถเห็นภาพของห้องที่เคยอยู่ในความคิด วิธีทางที่เกิดจินตภาพอาจไม่จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ทั้ง 5 พร้อมกัน คนส่วนใหญ่มีประสบการณ์จินตภาพจากสายตามากที่สุด รองลงมาคือ การได้ยิน จินตภาพที่อยู่ในความทรงจำของคนเราอาจจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความสนใจ แรงจูงใจ ของคนเราที่มีต่อสิ่งนั้น และจินตภาพของคนหนึ่ง ๆ อาจจะไม่ตรงกับอีกของคนหนึ่งก็ได้ (มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์, 2531)

3. จิตสำนึกชั้นสะท้อน (reflective consciousness)

เป็นการแสดงความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์อย่างหนึ่งที่ผ่านมา ซึ่งเป็นประสบการณ์ของจิตสำนึก (conscious experiences) เป็นการแสดงความคิดออกจากตัวเรา เป็นการแสดงออกทางความคิดของตนต่อสิ่งต่าง ๆ จิตสำนึกชั้นสะท้อนจะนำไปสู่การตัดสินใจในการประเมินการปฏิบัติ และการวางแผนการปฏิบัติของตนเองในอนาคต เป็นความตระหนักรู้ของตน (self-awareness) มีความสัมพันธ์กับอัตมโนทัศน์ (self-concept) ซึ่งเป็นความคิดของตน หรือ จินตนาการของตน (self-image) เป็นพื้นฐานของเจตคติของบุคคล เช่น ความภาคภูมิใจ (pride) ความรู้สึกผิด (guilt) มโนธรรม (conscience) และความรู้สึกต่อการกระทำของตน (Kinger, 1975) ซึ่งรวมถึงความปรารถนา (desires) ค่านิยม (values) จุดมุ่งหมาย (goals) ความสนใจ (interests) ความสามารถทางสติปัญญา และทางกาย (intellectual and physical abilities) และบุคลิกลักษณะภายใน (personality traits) (William, 1992)

จิตสำนึกในชั้นสะท้อน จะเป็นการแสดงความคิดออกจากตัวเราต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการถามตัวเองต่อประสบการณ์ หรือสิ่งนั้น ๆ เช่น ฉันคิดและฉันรู้สึกอะไร และทำไม (What did I think and feel, and Why) จิตสำนึกชั้นสะท้อนจะนำไปสู่การตัดสินใจในการประเมินการปฏิบัติ และการวางแผนการปฏิบัติของตนเองในอนาคต จิตสำนึกชั้นสะท้อนประกอบด้วย 2 ด้าน คือ

3.1 การพิจารณาความคิดตน (introspection)

การพิจารณาความคิดตน เป็นการสังเกต พิจารณาถึงความคิดภายในของตนซึ่งขึ้นอยู่กับหลักการและการสังเกตเฉพาะบุคคล มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้าที่ค่อนข้างแน่นอน เป็นการรายงานความรู้สึกที่ได้รับจากการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ได้แก่ ความพอใจ ความไม่พอใจ ตื่นเต้น เครียด เป็นต้น (Haberland, 1997) นั่นคือ การพิจารณาความคิดตน เป็นการมองดูภายในจิตใจ ซึ่งเปรียบได้กับการมองเห็นสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา เป็นสิ่งที่เราเลือกสรรจากการกระตุ้นจากภายนอก และมีเป้าหมายในขณะนั้น เช่นถ้าเราคิดกับตัวเองว่า ฉันรับรู้อะไร กำลังรู้สึกอะไร กำลังคิดอะไร และเรากำลังหาคำตอบให้กับตนเอง นั่นแสดงว่าเรากำลังพิจารณาความคิดตน (William, 1992)

3.2 ความตระหนักรู้ของตนเอง (self-awareness)

ในทางจิตวิทยา ความตระหนักรู้ (awareness) มีความสัมพันธ์กับจิตสำนึก (consciousness) และเจตคติ (attitudes) เป็นภาวะทางจิตที่ไม่สามารถแยกออกเป็นความรู้สึกหรือความคิดเพียงอย่างเดียวโดยเด่นชัดได้ (Eysenck และ Arno, 1972) ซึ่งเกิดจากเจตคติที่มีต่อสิ่งเร้าอันได้แก่ บุคคล สถานการณ์ กลุ่มสังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่โน้มเอียงหรือพร้อมที่จะตอบสนองในทางบวกหรือทางลบ ที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ (Bracler, 1986) ในทางสังคมศาสตร์ ความตระหนักรู้เป็นภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนาต่าง ๆ ต่อสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งด้วยการพูด เขียน หรืออื่น ๆ โดยอาศัยระยะเวลา ประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมในชุมชนหรือสิ่งเร้าภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้คนเราเกิดความตระหนักรู้ขึ้น (ชอบ ชอบชื่นชม, 2535) นอกจากนี้ ความตระหนักรู้ (awareness) ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นเนื้อหา (content) ของจิตสำนึกที่เด่นชัด William (1992) เป็นการแสดงถึงการเกิดความรู้ของบุคคล หรือการแสดงความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ (Carter V. Good, 1973)

Goleman (1998) ให้ความหมายความตระหนักรู้ของตนเอง (self-awareness) ว่าเป็นการตระหนักรู้ถึงความรู้สึก เป็นความโน้มเอียงของตนเอง มีสติ สามารถสำรวจตนเองถึงความเป็นไปได้ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัว และความพร้อมของตนเองซึ่งจะแสดงออกในรูปของการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง รู้สาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์นั้นและคาดผลที่จะตามมาได้ สามารถที่จะประเมินตนเองได้ตามความเป็นจริง มั่นใจในตนเอง เพราะเชื่อมั่นในความสามารถและคุณค่าของตนเอง

ลักษณะของจิตสำนึกในภาพรวม

ลักษณะของจิตสำนึกโดยรวม William จำแนกไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นอัตวิสัย (subjectivity) เป็นความคิดต่าง ๆ เฉพาะตัวของบุคคล
2. มีการเปลี่ยนแปลง (change) จิตสำนึกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่เกิดชั่วขณะนั้น แต่เป็นการมองเห็นความแตกต่างในสิ่งที่ผ่านมาที่คล้ายกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า
3. มีความต่อเนื่อง (continuity) เป็นกระแสความคิดที่จะสร้างภาพจากเหตุการณ์ในอดีตมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
4. เจตนาความตั้งใจ (intentionality) เป็นความรู้สึกต่อบางสิ่ง เช่น มีความต้องการ มีความสนใจหรือมีความตั้งใจที่จะทำสิ่งนั้น
5. เป็นการเลือก (selectivity) ในขณะนั้นจะเกิดความตระหนักในสิ่งเร้า ทั้งภายนอกและภายใน เป็นกระบวนการเลือกที่จะให้ความสนใจหรือตั้งใจในสิ่งนั้น เช่น การรับรู้ การจดจำ และการตัดสินใจเลือก

ลักษณะเฉพาะที่มีความสัมพันธ์กับจิตสำนึก จำแนกได้ 8 ประการ ดังนี้

1. การรับรู้จากประสาทสัมผัส (sensory perception) เป็นความรู้สึกจากการรับรู้ในวัตถุหรือเหตุการณ์ภายนอก เช่น การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส และการได้กลิ่น ส่วนการรับรู้ภายในเป็นการรับรู้จากร่างกายและเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น รู้สึกถึงการเคลื่อนไหว ความรู้สึกของร่างกาย แขนขา และความรู้สึกถึงความเจ็บปวด ความดันภายใน ท้องร้อง และความรู้สึกไม่สบายต่าง ๆ
2. จินตนาการของจิตใจ (mental imagery) เกิดความคิดขึ้นในใจและมีผลต่อการรับรู้ถึงประสบการณ์ แล้วเกิดจินตนาการถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน เป็นการจินตนาการถึงลักษณะรูปร่าง การแสดงออกของสิ่งนั้น ๆ หรือสิ่งที่มีลักษณะที่คล้ายกัน และผลที่เกิดขึ้นตามมา
3. ความคิดภายใน (inner speech) เป็นการบรรยายทางความคิดซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะภายใน (traits) ของบุคคล 2 ประการ คือ ความคิดรวบยอด และเป็นจิตสำนึกขั้นละห่อน
4. ความคิดรวบยอด (conceptual thought) เป็นความคิดทางนามธรรมต่อกลุ่มวัตถุหรือลักษณะเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการลงความเห็น
5. การระลึกได้ (remembering) มีความสัมพันธ์กับ 3 ประการ คือ ความทรงจำที่ค่อนข้างยาวนาน, ความแตกต่าง, และเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายประสบการณ์ ที่แตกต่างกัน
6. ความรู้สึกทางอารมณ์ (emotional feeling) เป็นรูปแบบของการตอบสนองทางจิตวิทยา เช่น ความสุข, ความเศร้า, การโกรธ, กลัว, ความประหลาดใจ เป็นต้น

7. การตัดสินใจ (volition) เป็นการแสดงออกจากการตัดสินใจที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความเชื่อในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติของบุคคล

8. ความตระหนักรู้ของตนเอง (self-awareness) เป็นความตระหนักรู้ของบุคคลที่นำไปสู่ อัตมโนทัศน์ที่ตระหนักในการปฏิบัติต่อสิ่งหนึ่ง

2.2 มาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ต (Likert scale)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ตเป็นรูปแบบในการสร้างแบบวัด เนื่องจากจิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของเจตคติ (attitude) และในการวัดเจตคติ มาตรวัดแบบลิเคิร์ตได้รับความนิยมในการวัดเจตคติมากที่สุด และให้ค่าความเที่ยงใกล้เคียงกับมาตรวัดแบบอื่น (Mehrens, 1978; Gable et al, 1993) ซึ่งเป็นมาตรวัดที่ประกอบด้วยชุดของข้อความที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดความคิดเห็นของบุคคลต่อเรื่องนั้น ๆ มีลักษณะการถามว่าเห็นด้วยกับเรื่องนั้น ๆ หรือข้อความนั้นหรือไม่ มาตรวัดแบบลิเคิร์ตมาจากความเชื่อพื้นฐานว่า “เซาร์ปัญญาของคนเราจะมีการแจกแจงแบบโค้งปกติ” ดังนั้น จึงใช้หน่วยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นเกณฑ์ในการประมาณความเข้มของเจตคติ

การสร้างข้อความ (item construction) มาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ต

ในการสร้างข้อความมีแนวในการสร้างดังนี้ (Edwards, 1957 ; Mehrens, 1978)

1. ข้อความที่ถามในเชิงความคิดเห็น ความเชื่อและความรู้สึก ไม่ควรเป็นข้อความที่เป็นข้อเท็จจริง และเป็นปัจจุบัน
2. ข้อความมีความชัดเจน ถามให้ตรงประเด็น ควรหลีกเลี่ยงข้อความที่กำกวม
3. ในแต่ละข้อควรวัดเพียงประเด็นเดียว
4. ควรมีจำนวนข้อความในทางบวก (positive item) และทางลบ (negative item) จำนวนเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน
5. ข้อความไม่ควรสร้างในรูปความคิดเห็นที่เป็นกลางหรือรุนแรง เพราะทำให้ไม่ทราบความแปรปรวนในการวัด
6. กำหนดระดับ (scale) ของการตอบสนองในแต่ละข้อ ซึ่งมาตรวัดแบบลิเคิร์ตเดิมทีนั้นมี 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง (strongly agree) เห็นด้วย (agree) ไม่แน่ใจ (uncertain) ไม่เห็นด้วย (disagree) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (strongly disagree)

การให้คะแนนรายข้อ นอกจากจะเรียงตามลำดับความเข้มของคุณลักษณะที่มุ่งวัดในเชิงบวกจากมากไปหาน้อยเป็น 5 4 3 2 1 แล้ว ยังสามารถเปลี่ยนเป็น 4 3 2 1 0 หรือ 2 1 0 -1 -2

ก็ได้ ผลจะไม่ต่างกัน และมาตรวัดแบบลิเคิร์ทไม่ควรจะมีจำนวนน้อยกว่า 20 ข้อความ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2531)

การเรียงลำดับข้อคำถามมาตรวัดแบบลิเคิร์ท

การจัดเรียงลำดับข้อคำถามเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ตอบตอบคำถาม ถ้าเป็นคำถามที่ถามเนื้อเรื่องเดียวกันควรจัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน และควรเรียงรูปแบบคำถามที่ตอบได้ง่ายไปยังรูปแบบที่ตอบได้ยาก ไม่ควรสลับรูปแบบคำตอบไปมา (อุทุมพร จามรมาน, 2536) ส่วน Mehren (1978) เสนอว่า ควรจัดเรียงลำดับข้อคำถามอย่างสุ่มไม่ควรเรียงลำดับข้อคำถามทางบวกหรือทางลบต่อเนื่องกันมากกว่า 4-5 คำถาม นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงอิทธิพลของข้อคำถามต้น ๆ ต่อการตอบคำถามข้ออื่น ๆ เพราะถ้าคำถามต้น ๆ เป็นคำถามที่มีทิศทางไปทางใดแล้วจะทำให้ผู้ตอบเกิดความรู้สึกต่อข้อคำถามหลัง ๆ ไปในทิศทางเดียวกันด้วย (Clover และ Balsley, 1986)

การคัดเลือกข้อคำถามมาตรวัดแบบลิเคิร์ท

Edward (1957) ได้เสนอถึงวิธีการหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อโดยใช้ t-test ทดสอบระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำในแต่ละข้อโดยใช้เกณฑ์ 25 % เพื่อแยกกลุ่มที่มีคะแนนรวมสูงและกลุ่มที่มีคะแนนรวมต่ำเพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งต้องใช้จำนวนผู้ตอบอย่างน้อย ประมาณ 150 คน นั่นคือกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มควรมีประมาณ 40-50 คน (จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์, 2538) ส่วนการคัดเลือกข้อคำถามโดยการหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแต่ละข้อกับคะแนนเฉลี่ยรวมทุกข้อ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์ภายใน (criterion of internal consistency) หากพบว่า ข้อคำถามใดมีค่าสหสัมพันธ์กับคะแนนรวมสูงข้อคำถามนั้นก็สามารนำมาใช้ได้ และตัดข้อที่มีค่าสหสัมพันธ์ต่ำกับคะแนนรวมออก หลังจากตัดข้อความดังกล่าวออกไปแล้วก็คำนวณหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถามกับคะแนนรวมใหม่เพื่อเก็บข้อที่มีค่าสหสัมพันธ์สูงไว้ (McIver และ Carmines, 1981; อุทุมพร จามรมาน, 2537) และจากการศึกษา พบว่า การวิเคราะห์โดยการหาค่าสหสัมพันธ์และการหาค่า t-test นั้น มีความสัมพันธ์กันสูงถึง .91 ดังนั้นจึงสามารถเลือกใช้วิธีใดก็ได้ แต่ลิเคิร์ทเสนอว่าการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์จะดีกว่า (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2531)

ข้อดีของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ท

มาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ทมีข้อดีดังนี้ (Kubisyn และ Borich, 1984; Anderson, 1988) คือ

1. มีวิธีการสร้างที่ง่าย ประหยัด การให้คะแนนและการวิเคราะห์ผล รวมทั้งสะดวกในการนำไปใช้
2. ไม่ต้องหากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตัดสินเพื่อกำหนดค่าประจำข้อ
3. สามารถปรับไปใช้ในการวัดเจตคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง และยังสามารถวัดได้ทั้งทิศทางและความเข้มของเจตคติได้ด้วย
4. เมื่อสร้างข้อคำถามได้ดีมีคุณภาพ จะสามารถวัดเจตคติได้ตรงและเชื่อถือได้มากกว่ามาตรวัดเจตคติแบบเทอร์สโตน เพราะผู้ตอบจะต้องตอบคำถามทุกข้อ ซึ่งการตอบตามวิธีของเทอร์สโตนนั้น ผู้ตอบสามารถเลือกตอบได้เพียงบางข้อ โอกาสที่ผู้ตอบจะบิดเบือนความจริงมีมากกว่า

ข้อเสียของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ท

เมื่อผู้ตอบมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ทมีลักษณะการเลือกตอบที่แตกต่างกัน แต่ได้คะแนนรวมเท่ากัน (Anderson, 1988) เช่น ผู้ตอบที่ได้คะแนนเฉลี่ย 3 ที่ได้จากการเลือกตอบเป็นกลาง ซึ่งได้คะแนนเท่ากับ 3 ทุกข้อ หรืออาจได้จากการเลือกคำตอบ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” และ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” อย่างละครึ่ง การแปลผลข้อมูลก็แตกต่างกัน จึงมีนักวิชาการเสนอว่าควรวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดข้อมูลเป็นแบบมาตราอันดับมากกว่าจัดข้อมูลเป็นแบบอันตรภาค (Shaw และ Wright, 1967) นอกจากนี้ ในการตอบนั้น บุคคลมีแนวโน้มในการตอบที่แตกต่างกัน เช่น บางคนชอบตอบแบบสุดขั้ว และคนส่วนมากชอบตอบแบบกลาง ๆ จึงทำให้ไม่ทราบเจตคติที่แท้จริงของผู้ตอบ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก 6 ประการ (Guilford, 1954 ; Cronbach, 1970) คือ

1. ความรู้สึกในเรื่องของการเสี่ยง โดยจะพยายามตอบเป็นกลาง ๆ ไว้ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับตัวเอง
2. ความเข้าใจในภาษาไม่ตรงกัน ซึ่งอาจเกิดจากการใช้ข้อความที่หลากหลาย หรือเกิดจากการเรียงข้อคำถามในทางบวกหรือทางลบ ทำให้เข้าใจความหมาย เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่างกัน
3. ขาดแรงจูงใจในการตอบ การให้เลือกคำตอบอาจทำให้บุคคลเลือกตอบโดยไม่ได้คิดอะไร

4. การยอมรับเรื่องที่ถาม บุคคลที่เห็นด้วยกับเรื่องที่ถามจะสามารถตอบคำถามได้ตรงกับความเป็นจริงมากกว่าบุคคลที่ไม่ยอมรับในเรื่องที่ถาม
5. ปัญหาในเรื่องเวลาที่ให้ตอบ ถ้าให้เวลาในการพิจารณาคำตอบ ผู้ตอบก็จะตอบคำถามอย่างรอบคอบ
6. ความรู้สึกซ่อนเร้นของผู้ตอบ โดยผู้ตอบพยายามปิดบังส่วนเสียของตัวเอง และจะแสดงออกมาเฉพาะลักษณะที่ดี ทำให้ผู้ตอบไม่แสดงลักษณะที่แท้จริงของตนออกมา

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการวัดจิตสำนึก

งานวิจัยในต่างประเทศ

การสร้างแบบวัดจิตสำนึก (consciousness) ในต่างประเทศนั้นพบว่า จะเป็นการสร้างเครื่องมือเพื่อศึกษาเกี่ยวกับความแตกต่างของความตระหนัก (awareness) โดยใช้ตัวแปรในด้านข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อเปรียบเทียบว่า มีความแตกต่างและมีความสัมพันธ์กับความตระหนักอย่างไร Frazier (1985) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักและเจตคติต่อโลกของครูที่สอนในวิชาคหกรรม ตัวแปรที่ใช้ศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์และความแตกต่างของความตระหนักและเจตคติ คือ สถานภาพส่วนตัวในด้าน อายุ ระดับการศึกษา สภาพการสอน ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ และเจตคติต่อชีวิตในเมืองและในชนบท กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูคหกรรมที่สอนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และการศึกษาผู้ใหญ่ จำนวน 500 คน เครื่องมือสำหรับวัดเจตคติและความตระหนัก เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ท คำตอบแบ่งเป็น 5 ระดับ เช่นเดียวกับ Khishtan (1990) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความตระหนักต่อความเป็นพลโลก (worldmindedness) ของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยศึกษาถึงความตระหนักต่อความเป็นพลโลกของอาจารย์ในคณะต่าง ๆ ตัวแปรที่ใช้ศึกษาวิจัยถึงความสัมพันธ์และความแตกต่างของความตระหนัก ได้แก่ ข้อมูลภูมิหลังของอาจารย์ในด้านต่าง ๆ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างอาจารย์จำนวน 293 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความตระหนักเป็นแบบสอบถามที่ปรับปรุงจากเครื่องมือ ETS โดยสร้างแบบวัด 2 ฉบับ ฉบับที่หนึ่งสร้างเป็นคำถามปลายเปิด ถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อความเป็นพลโลกและการปฏิบัติตนในฐานะเป็นพลโลกฉบับที่สอง เป็นมาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ท คำตอบมี 6 ระดับ จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในเมืองและศูนย์กลางของเมืองหลวงจะมีความตระหนักต่อความเป็นพลโลกในระดับที่สูงกว่า กลุ่มตัวอย่างอาจารย์ที่ไม่ได้อยู่ในเมืองและศูนย์กลางของเมืองหลวงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ Kraut และ Lewis (1982) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักในตน (self-awareness) และการรับรู้ของบุคคล (person perception) ที่มีอิทธิพลต่อ

การตัดสินใจ โดยการให้กลุ่มผู้สังเกตและประเมินบุคลิกลักษณะของผู้โดยสารในสายการบินจากวิดีโอ โดยให้ผู้โดยสารเหล่านั้นตอบคำถามต่าง ๆ กลุ่มผู้ประเมินจะทำการตัดสินใจบุคลิกลักษณะของบุคคลเหล่านั้นใน 3 ลักษณะ คือ ความฉลาด ความเป็นมิตร และความไม่จริงใจ โดยใช้ rating scale 6 ระดับ จาก 1 = ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ถึง 6 = เหนือค่าเฉลี่ย นอกจากนี้ยังได้ประเมินสิ่งที่มีอิทธิพลต่อข้อคำถามที่ใช้ถามของผู้โดยสาร โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 13 ระดับ จากมีอิทธิพลทางลบ ถึงมีอิทธิพลทางบวก จากนั้นนำคะแนนของผู้ประเมินไปหาความสัมพันธ์กับผู้วิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักตามการรับรู้ระหว่างบุคคล

การสร้างแบบวัดจิตสำนึกในไทย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ประเสริฐ กิติรัตน์กาล, 2532; วรโณ ภักดี, 2529; สุวรรณ กุลวิจิตรรังสี, 2520; ชวนะ ภวภานนท์, 2525; นิภา สุขพิทักษ์, 2536; อรุณี แสงเพ็ญ, 2537) พบว่า ในการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดจิตสำนึกนั้น ส่วนใหญ่เครื่องมือที่ใช้ในการวัดหรือศึกษาจิตสำนึกจะสร้างตามกรอบความหมายของคำและลักษณะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกที่กำหนดขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญในด้านที่จะศึกษาหรือโดยการดูความสอดคล้องของความคิดเห็นตามกรอบทฤษฎีที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นตามเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึงจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ในด้านการนำทฤษฎีทางจิตวิทยามาใช้ประกอบการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดจิตสำนึกนั้น พบว่า อรุณี แสงเพ็ญ (2537) ได้นำทฤษฎีทางจิตวิทยาใช้ในการสร้างแบบวัดที่เด่นชัด โดยใช้แนวคิดของ David R. Krathwohl ซึ่งให้ลักษณะของจิตสำนึกอยู่ในระดับที่ 4 คือ การจัดระบบทางความคิด ซึ่งเมื่อพิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีจิตสำนึกของ William และระดับจิตสำนึกของ Kihlstrom จะเห็นว่า ความตระหนัก (awareness) จะครอบคลุมทั้ง 3 ระดับ แต่จะมีความเข้มที่ต่างกัน ส่วนในทฤษฎีระดับความรู้สึกรู้สึกของ Krathwohl นั้น aware จะอยู่ในระดับความรู้สึกรู้สึกขั้นที่ 1 เท่านั้น ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ พบว่า ความตรง (validity) จะให้ผู้เชี่ยวชาญในด้านที่ต้องการศึกษาตรวจสอบหรือให้ผู้เชี่ยวชาญทางการสร้างแบบวัดตรวจสอบ ส่วนในด้านความเที่ยง (reliability) นิยมใช้วิธีการสอบซ้ำหรือการหาความสอดคล้องภายใน (internal consistency) ในด้านอำนาจจำแนก (power of discriminant) จะใช้วิธีการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มคะแนนสูงและกลุ่มคะแนนต่ำโดยใช้สถิติ t-test ส่วนรูปแบบของเครื่องมือ พบว่า ส่วนมากจะนิยมใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (likert scale) ในการสร้าง